

Лекція. Етичні засади волонтерської діяльності

План

1. Етична інфраструктура волонтерської діяльності.
2. Місія та соціальна відповідальність волонтерської команди.

1. Етична інфраструктура волонтерської діяльності

Етика є розділом філософії (так званої «практичної філософії»), у рамках якого досліджується мораль як особлива форма регуляції людської поведінки.

Мораль існує у двох взаємопов'язаних вимірах:

- як сукупність особистісних моральних якостей (милосердя, відповідальність, чесність, скромність тощо);
- як система норм суспільної поведінки та оціночних уявлень (зокрема у вигляді правил і заборон – «не вкради», «не вбий»; або оцінок – «справедливо», «порядно», «доброзичливо» тощо).

Моральні якості як індивідуальні властивості особистості характеризують її здатність до колективного співіснування, у тому числі у форматі волонтерської діяльності. Вони виступають як риси характеру та проявляються у взаємовідносинах з іншими людьми. У разі їх порушення активізується внутрішній регулятор – сумління, яке забезпечує відповідальність людини перед самою собою.

Знання про мораль (етика) є важливим для координатора волонтерського руху, оскільки дозволяє:

- приймати обґрунтовані командні рішення, особливо у складних життєвих ситуаціях;
- розуміти механізми неформальної групової динаміки у волонтерських командах;
- усвідомлено обирати етичну модель організаційної культури;
- розвивати довіру та згуртованість команди;
- забезпечувати єдність команди, громади та суспільства;
- формувати цілісну етичну інфраструктуру волонтерської діяльності.

Приклади складних ситуацій, колізій:

Небезпека зловживання довірою

Волонтер має доступ до зборів коштів і частково використовує їх «у борг» для власних потреб, плануючи повернути пізніше.

Колізія: високий рівень довіри всередині команди (неформальність) – відсутність жорсткого контролю.

Ризики: навіть один випадок підриває репутацію всієї організації; донори можуть припинити підтримку; формується загальна недовіра до волонтерського сектору.

Справедливий розподіл обмежених ресурсів

Кейс: волонтерська організація має 100 продуктових наборів, але у громаді 300 потребуючих сімей. Частина з них – ВПО, частина – місцеві малозабезпечені, частина – сім'ї військових.

Колізія: кому надавати допомогу першочергово? за якими критеріями: найбільшій, найбільш вразливій, «своїй» (локальній), чи ті, хто голосніше просить?

Ризик: будь-яке рішення може бути сприйняте як несправедливе → конфлікти в громаді, підриє довіру.

Дилема між ефективністю та прозорістю

Кейс: під час масованих обстрілів волонтерська команда отримує терміновий запит на генератори для лікарні.

Щоб не втратити час, координатор купує обладнання через знайомих постачальників без проведення порівняльного аналізу цін і без належного документування.

Колізія: швидкість рятує життя (ефективність), але порушується принцип прозорості та підзвітності.

Ризик: після завершення кризи організацію можуть звинуватити у непрозорому використанні коштів, навіть якщо рішення було обґрунтованим.

Етична інфраструктура волонтерської діяльності – це сукупність організаційно-управлінських, нормативних та соціально-психологічних засобів, що забезпечують дотримання моральних норм у процесі реалізації волонтерських програм і проєктів.

Етична інфраструктура виконує низку взаємопов'язаних функцій:

- регулятивну (визначає межі допустимої поведінки);
- інтегративну (об'єднує учасників діяльності на основі спільних цінностей);
- превентивну (запобігає конфліктам, зловживанням і професійному вигоранню) та легітимізаційну (забезпечує довіру з боку громади, партнерів і донорів).

Вона формується та функціонує на кількох рівнях:

- індивідуальному (цінності, мотивація, сумління волонтера);
- організаційному (культура команди, правила взаємодії, етичні кодекси);
- інституційному (законодавство, суспільні очікування, взаємодія з державними та громадськими інститутами).

До основних складових етичної інфраструктури належать:

- нормативно-правова база, яка визначає принципи волонтерської діяльності (зокрема, відповідно до Закону України «Про волонтерську діяльність»: законність, гуманність, рівність, добровільність, безоплатність, неприбутковість);
- система етичних норм і цінностей, що включає місію волонтерської організації, етичні принципи, кодекси поведінки волонтерів (приклад - <https://volunteers.in.ua/assets/files/kodeks.pdf> - <https://aid.mydim.ua/about/volunteer/>);
- етично орієнтоване організаційне середовище, яке поєднує соціально-психологічні та управлінські умови діяльності;
- механізми звітності та нагляду, спрямовані на забезпечення прозорості та підзвітності (публічне звітування, відкритість організації, оприлюднення фінансової документації, принцип «прозорого офісу» тощо);
- інструменти захисту репутації волонтерської організації або команди;
- формування етичних традицій, які закріплюють належні моделі поведінки;
- етична освіта та просвіта, спрямовані на розвиток моральної свідомості та компетентностей волонтерів.

2. Визначення місії та її критичне осмислення – складова дизайну етичної інфраструктури волонтерської діяльності, що в подальшому забезпечує основу:

- для планування діяльності волонтерської команди;
- відбору її учасників;
- моніторингу та оцінювання її роботи.

Місія команди – смисл, причина її існування.

Під час формулювання місії команди рекомендується враховувати як юридичну, так і соціальну відповідальність команди.

Юридична відповідальність передбачає дотримання конкретних законів і підзаконних нормативно-правових актів, в яких встановлено що повинна і що не повинна робити команда певного волонтерської програми/проєкту.

Соціальна відповідальність на відміну від юридичної передбачає активну добровільну участь у вирішенні певних соціальних проблем, що виникають у певному суспільстві, громаді, колективі.

Різновид соціальної відповідальності – *моральна відповідальність* як дотримання моральних норм, що виникають у певному суспільстві, громаді, колективі на підґрунті ідеалів та ціннісних уявлень про добро і зло, справедливість і неправду тощо.

Аргументи на користь закріплення соціальної/моральної відповідальності команди волонтерської проекту у її місії:

- орієнтація на формування сталого сприятливого соціального середовища для командної роботи;
- відкриття довготермінових перспектив для командної роботи;
- створення підґрунтя для соціально значущої мотивації членів команди.

Відтак оптимальне формулювання місії команди має відповідати на питання:

- 1) чому команда виникла?
- 2) які суспільні потреби вона задовольняє?
- 3) кого і як вона обслуговує?

Слід пам'ятати, що добре визначена місія команди дає можливість усвідомити її індивідуальну неповторність, її відмінності від інших команд/організацій, що займаються ззовні схожою діяльністю. Тим самим формується самосвідомість волонтерської команди та її імідж у певному суспільстві, громаді або колективі.

Рекомендовано, щоб зміст формулювання місії волонтерської команди містив опис:

- 1) її основного продукту/послуги (що робимо?);
- 2) її цільової аудиторії/споживачів (для кого?);
- 3) її культури (як робимо? як взаємодіємо для цього у команді?).

Формулювання місії волонтерської організації конкретизується за допомогою визначення відповідних цінностей і візії майбутнього/цілей, що відображають світоглядні пріоритети, основні переконання, ціннісні настанови та прагнення.

	Категорії цінностей	Типи цілей
Теоретичні	Істина Знання Раціональне мислення	Наукові дослідження і розробки
Економічні	Практичність Корисність Добробут	Зростання Прибутковість Результати
Політичні	Влада Визнання	Загальний обсяг капіталу, продаж, кількість працівників
Соціальні	Дружні відносини у колективі Відсутність конфліктів	Соціальна відповідальність відносно прибутковості, конкуренція, сприятлива атмосфера в організації
Естетичні	Краса, художня гармонія, форма і симетрія	
Релігійні	згода у Всесвіті	Етика, моральні проблеми

Вимоги до мови опису місії:

- має бути зрозумілою для цільової аудиторії та колективу;
- слід уникати складної професійної термінології;
- має виражатися стисло.

Завдання

Уявіть, що ви є координатором новоствореної волонтерської команди, яка надає підтримку внутрішньо переміщеним особам у вашій громаді.

Сформулюйте місію цієї команди (обсяг — 2–3 речення), дотримуючись таких вимог:

визначте, **чому команда існує** (її суспільне призначення);

зазначте, **кого вона обслуговує** (цільову аудиторію);

опишіть, **що саме вона робить** (основний вид діяльності/послуг);

відобразіть, **як вона діє** (ключові цінності та принципи взаємодії, зокрема соціальну/моральну відповідальність);

використовуйте **чітку, зрозумілу та лаконічну мову** без складної термінології.